

Федір Вовк.
Фото, 1908.

дадуть — це вже російський амбасад не пустить, та де у нас і гроші тії, щоб те спорудити, і де у нас те національне почуття, щоб це зробити (хитами фінляндці або чехи?..) ... Я-б міг зробити загальний план такої вистави” (Інститут рукописів ЦНБ НАН України. — Ф. III. — № 35955). У листі до М. Біляшівського від 2 грудня 1913 р. Ф. Вовк писав: “У міру того як посувається наперед влаштування нашого музею (музей Олександра III), я усе ясніш бачу, що наші українські речі у ньому матимуть за для нас дуже важливе значіння” (Науковий архів Інституту археології НАНУ. — Ф. I/846).

Стосунки між Ф. Вовком і М. Біляшівським були надзвичайно дружніми. Це не давало їм, однак, підстав поступатися науковими принципами. Щодо цього характерний лист

Ф. Вовка від 29 грудня 1902 р., написаний у зв'язку з окремим виданням “Літопису”, в якому він застерігав М. Біляшівського від публікації “фантастичних річей” на зразок відомої концепції про довгоголовість (доліхокефальність) стародавніх германців і короткоголовість (брахіокефальність) слов'ян. У свою чергу М. Біляшівський рішуче відкинув редакційні правки Ф. Вовка щодо назви і змісту його двох розділів про професійне і народне образотворче мистецтво, які він підготував до III тому енциклопедії “Украинский народ в его прошлом и настоящем” До речі, питанню участі М. Біляшівського у написанні зазначених розділів присвячено цілий блок листів.

І останнє. Все листування М. Біляшівського з Ф. Вовком охоплює 85 кореспонденцій (з них листів Біляшівського 49, Вовка — 36). Нижче наведено частину листів, які тією чи іншою мірою стосуються народознавчих питань. Вони репрезентовані повністю, навіть якщо окремі їхні положення не можуть бути сприйняті однозначно сучасним читачем. Авторське написання збережене, за винятком окремих фонетичних норм (“його” — замість “его” і т. п.). Для пропущених, непрочитаних або скорочених слів вживані квадратні дужки [...].

Листування Ф. Вовка і М. Біляшівського друкуються вперше.

Всеволод НАУЛКО, Юліана ФІЛІПОВА

Київ

ЛИСТУВАННЯ ФЕДОРА ВОВКА І МИКОЛИ БІЛЯШІВСЬКОГО

Упорядкування, передмова і коментарі
Всеволода Наулка і Юліани Філіпової

М. Біляшівський — Ф. Вовку

Київ, 30 IV 1[8]99
Трехсвятичська, 14

Високоповажний Добродію!

Давно вже знаю Вас по Вашим працям, маю декого знайомих, які знали і знають Вас — хочу тепер зав'язати з Вами трохи ближчу знайомість, принаймні — листами. Ви працюєте на тім полі, на котре я недавно ще ступив, хтілось би користувати з Вашої свідомості; оце й пишу

до Вас — коли Ваша ласка — не відкажіть помагати. Почав я інтересуватись археологією вже може літ з 10 тому назад, але потім була кількорічна перерва, тепер же, вернувшись знову в рідний Київ, взявся за роботу, бо бачу, що робітників на цім полі дуже у нас мало, а які й єсть, то не те роблять, що треба (в загалі).

Завів я з початку сього року у “Київській старині” “Археологічну Літопись”¹, 2 тижні тому послав відбитки і Вам через одну землячку, котра живе у Парижі — не знаю чи передала вона їх Вам? Як ні, то будьте ласкаві, напишіть — я вишлю, тепер посилаю за квітень.

Дуже рад був би статі і Вам чим небудь у пригоді — тільки не знаю чим. З великою охотою буду посилать звістки про новини в археологічній сфері — де можна збираю їх, багато клопоту, та не зовсім так діло йде, як хотілось би, у нас єсть чимало копачів, та не кожний розуміє та дба про наукове значення старовини.

Тим часом, жадаючи від Вас хоч маленької звістки, зістаюся шануючий Вас

М. Біляшівський

Ф. Вовк — М. Біляшівському

Париж
17 травня 1899

Дуже велике і щире спасибі Вам вельмишановний Добродію за те що озвались і тим даєте мені спроможність написати до Вас. Мені вже дуже давно хотілося і треба було звернутися до Вас. Я й розпитував був не раз де ви і чи не буде часом ніяково написати до Вас та ж не міг дізнатись. Ну от-же, дякувати Вам, тепер вже налагодиться... Вапні археологічні праці давно вже мені відомі, доводилось навіть і писати дещо про їх у “L’Anthropologie” і тепер оце я дуже зрадив побачивши у “К[иевской] Ст[арине]” Вашу “Літопись” — і тому зрадив, що Старина нарешті згадала про це і тому що за це узялись іменно Ви, бо до цього треба головне, щоб і любив це діло й щоб був до його дотепний. За відбитки спасибі, тільки землячки ніякої не було поки що, а я одібрав один тільки посланий поштою разом з листом. Як що схочете послухати моєї думки то я найперше дуже порадив би Вам, посилати і посилати на далі ці відбитки у тутешню “Social d’Anthropologie”. Перші — 1 шт. що вийшли — пошліть через мене, то я подаючи їх до Товариства, матиму причепку сказати про їх кілька слів, котрі звичайно будуть видруковані у “Bulletins [...]”², а потім через який час можна буде й налагодити так, що Вам посилятимуть “Bulletins” у обмін. Дуже добре зробили-б Ви також як би посилали їх і професорові A. de Mortillet³. Він досить добре зна по-російському і учора підійшовши до мене сам, тоді як я одібрав Ваш відбиток, казав мені що йому було б дуже цікаво мати їх. Далі я постараюсь налагодити Вам ще деякі обміни — між іншим з американськими виданнями. Що ж до Вашої “Літописи” у загалі, то мені б здавалося, що треба звертати більше уваги на верстви землі у яких знахідки зроблені, особливо коли не йдеться про такі речі як кургани і додавати хоч які-небудь розрізи і плани, а також і хоч трохи малюнків, бо без цього Ваша “Літопис” втрачає більше як 2/3 своєї наукової ваги. Слід би було також залишити російську міру (приймавши замість неї метричну) і такі ненаукові вирази як кельт або цельт. Я знаю, що редакція почне репетувати як дійде до малюнків, але Ви стійте на своєму і дайте їм зрозуміти, що через це і сама “Старина” придбає більше ваги і інтересу. Великих і коштовних малюнків зовсім не треба, а хоч невелики начерки — аби вияснити що треба. Це на решті й не бозна що коштуватиме.

Що до мене, то я, сидаючи оттута, мабуть, не дуже багато зможу стати у пригоді вашій “Літописі”, одначе як що трапиться, то буду подавати. От і на цей раз докладаю невеличку звістку про палеолітичне стоябище на Кубані.

Далеко більше і далеко ширше могли б Ви стати у пригоді мені і не стільки мені скільки моїм “Матеріалам до українсько-руської етнології”⁴. Чи дійшов вже до Вас I том? Як що ні, то поспітайте у Вол[одимира] Бон[іфатійовича]⁵ — у його він вже є. Подивіться на його, перелістайте передмову і мої статті і самі побачите як багато Ви можете зробити за для цього видання, як би на те була Ваша ласка. Ото-тож подивіться будьте ласкаві і одпишіть мені щоб іменно могли Ви дати. На мій погляд слід було б дати дотепний і настояще науковий опис Княжої Гори⁶. А може для Вас і ще щось знайшлося. Особливо покищо. Як-би що Ви згодились дати статтю про Княжу гору, то я б прислав Вам невеличку програму на що звернути увагу. А потім конче треба щоб Ви взялися за розвідки неолітичних становищ по Дніпрові. Там треба й покапатись і роздивитись, а навіть назбиравши кременців по пісках не досить сказати тільки що там їх багато, а треба їх розібрати й видати. Це на мій погляд Ваше діло. Доки бо нам справді нишпорити по курганах та й годі. Звістно копатись коло неоліту далеко трудніше, але ж і далеко користніше. І за це як доведеться написав-би я Вам ширше.

Могли-б Ви зробити й дуже велику ласку особисто мені. Діло бачите у тому, що я тепер захопивсь коло досить великої праці етнографічної, до котрої мені треба поки-що звісток про здобування огню і орудування їм, про рибальство і лови (Дивіться у спеціальні етнографічні програми⁷ у кінці I тому “Матеріалів”). Треба матеріалу і етнографічного і археологічного, треба подивитись по усіх музеях і збірках і вибравши усе що сюди належить занотувати, описати хоч у кількох словах, зміряти і намалювати або сфотографувати. Знаю я, що це не аби-яка праця, але думаю усе ж таки що помалу та потроху, при нагоді та при добрій охоті — може б Ви й згодитися допомогти мені...

Ще одна річ — це вже таке що дуже просив би Вас потурбуватись яка мога швидше. Діло в тому, що ще торік Вол[одимир] Бон[іфатійович] бувши тут запропонував на з'їзд проф. ді Мортільє. Одначе й досі, дарма що я нагадував про це Ляскоронського⁸, поки що він офіційної бумаги на це не одібрав. А це бачите дуже потрібно, не через те, щоб він які церемонії справляв, а тим що це має за для його практичну вагу, бо дасть йому спроможність вдатися куди слід, щоб одібрати офіційну місію. От же будьте ласкаві (Ви ж здається і член Комітету чи що) постарайтесь щоб його було запрошено до з'їзду офіційною бумагою і то яко мога швидче, бо інакше буде запізно. Я писав і ще де про кого щоб запросити, але це як вони там схотять, а найголовніше щоб запросили А. де Мортільє. Як що Комітет не писав ще до франц[узського] міністерства, то добре б було якби пишучи до його він додав що між іншим комітетові приємна була б присутність Адріана де Мортільє, і як відомого знавця і як вченого знаючого російську мову.

Ну, а по цій мові дякую Вам ще раз за Ваш ласкавий лист, прошу вибачити за усі мої прохання і не забувати хоч і далекого а усе ж дуже Вам прихільного земляка

Хв. Вовка.

Нема що й казати, що коли Вам чого знадобиться по нашій науці східно-європейській справок або що, то я дальше буду радий зробити усе що зможу.

Ф. Вовк — М. Біляшівському

1.IV.1900

Високоповажний Миколаю Хведотовичу,

Пишу оце до Вас дуже на швидку, бо страх ніколи. Листа Вашого одібрав, замітку про трипільські “площадки” напишу як тільки урву вільну хвилинку, за обіцянки Ваши дуже дякую і заздалегідь знаю що усе буде добре цікаве. А поки що маю до Вас друже кілька прохань:

Мені як то кажуть до зарізу треба яко мога швидше статтю Ястребова⁹ небіжчика про “Свадебные обрядные ходьбы в Малоросію” у нояб-

рській книжці Київ[ської] Стар[овини] за 1897 р. У мене-ж цього року є тільки 1-ша книжка — інші обіцяли прислати і здається навіть послали, тільки так розумно, що вони або назад вернулись або пропали десь (а усе адерси! і тепер навіть замість Av. Reille надруковано Av. Beille!). От-же як-би Ви були ласкаві якомога швидше прислати мені коли не увесь 1897 рік, то хоч ноябрьську книжку, або хоч одбиток статті Ястребова як що є! Дуже б і дуже Вам дякував!

А як-ж от цього мало, то ще от-що:

Преславні статті Флоринського¹⁰ у “Киевлянині” здається вийшли окремим відбитком і продаються у книгарнях київських. Добудьте мені і пришліть. Дуже треба: діло у тому що є тут один професор Ecole du Science Politiques, котрий хоче написати про уся оту історію з укр[аїнською] мовою на з’їзді досить дослідну статтю і дуже просив мене добути йому що брошюру. А з другого боку й я теж може напишу дещо до К[иївської] Ст[арини] з антропологічного погляду. Скажіть це Науменкові¹¹ і спитайте чи надрукує?

Отож й усе. Вибачайте ст. і будьте здоровеньки.

Дуже щирий до Вас

Хв. Вовк.

Брошюри Флоринського як що можна навіть 2 примірники.

І от ще що: оце по весні матиме приїхати до Вас мій приятель Н. М. М о г и л я н с ь к и й¹². Він тепер якимсь консерватором у Етнографічному Музеї Академії Наук у Петербурзі. От-же-ж його послано збирати етнографічні речі по Україні і робити фотографії і він просив мене дати йому рекомендації до людей, котрі могли-б стати йому у пригоді. Я дав між іншим і Вашу адресу і дуже прошу Вас йому допомогти і Вашим знанням і Вашими стосунками особливо на Волині. Але при цьому не треба забувати і слід навіть вимагати від його щоб ані однісінька річ котра має історичний або інший інтерес за для нас не була завезена і як що він знайде що небудь таке, то щоб дав знати Вам, або й купував, але не для Академії, а для которого небуль з наших музеїв. Він хлопець дуже знаючий і сам по собі дуже хороший. Привітайте його, зробіть що можете (а Ви можете багато зробити), але дайте йому знати щоб з цього була не шкода, а користь за для нас.

М. Біляшівський — Ф. Вовку

[3/1—[19]05. Київ.

Дорогий Хведор Кондратович.

Я вже не знаю як і дякувати Вам — тепер можна цілу шафу наповнити гуцульськими речами. Вибачте, що спізнився з посилкою грошей: 30го у нас святили музей — він тепер звеця “Художественно-промышленный научный имени Николая II-го” — так хтів п[ан] Ханенко, так що тепер археологію, історію й етнографію хоч викидай! Але проте, поки я тут — буду своє діло робити.

Як же Вам вдалася екскурсія у Карпати? Чи багато дістали для Петербурга? Жалко буде, як туди підуть рідкі речі — але гадаю, що Ви пам’ятали про наші розмови у львівських шиночках [...]

Куди Вам посилати “Літопись”? В одній книжці трохи зачепив д. Хвойку¹³ та й не рад був — такий лай підняв — усе на “лічності” переводить. Коли ж Ви починете братись за нього? Треба, треба.

Літом швендявся по Київській губернії — чи мало де чого зачіпив для музея, більш по церковній старовині, трохи — й копнув у Липовецькому повіті — цікава річ — все тая-ж домікенська культура, але якась архаїчна, на жаль не було часу більш покопатись, скінчу вже на те літо. Одкопав “земляной”, але вони якось помішани з “площадным”, а кераміка — щось дуже цікаве!

Ще раз спасибі!

Ваш М. Біляшівський

Ф. Вовк — М. Біляшівському

2/VI(1905)

Гребенів (Стрийський пов.)

Дорогий Миколо Хведотовичу.

Оце як-бачите я знов у Галичині. Поки що відпочив трохи від Парижу, а завтра вже їду до Будапешту щоб випровити собі усі потрібні папери до подорожі по Угорщині. Хочу перемерити се літо угорських гуцулів і бойків і знов маю які є збирати етнографічні річи до Музею, [Наукового Товариства ім. Шевченка]. Поки-ж що [...] хочу конче вже дописати свою працю про передмікенські знахідки. Отже усе це *étant donec*¹⁴ буду Вас просити за дві річи:

1) Чи не були-б Ви ласкаві зараз-же подати мені адресу Спіцина¹⁵ (з им[’ям] і отч[еством]) або ще ліпше просто написати йому що я кінчаю свою працю і дуже хотів би а) Мати відбитки його праць які він прислав до парижських наук[ових] товариств (Памятники Латенской культ[уры] в России. Раскопки близъ с. Колодистого etc.) і в) Одібрати від його детальне по змозі пояснення про раскопки Némpešлі близъ Асхабада, де знайдені теж передмікенські річи. Я не вспів подивитися по книжках у Парижі, а тут вже годі що небудь знайти. Попросіть його також повідомити мене де тая праця Némpešлі була видрукована.

2) Чи хочете Ви і чи знайдуться фонди за для того щоб купувати знов які річи до Музею? Я вже знайшов тут кілька дуже гарних гуцульських річей (дуже гарна порошниця цвяхована з ремнем, порошниця з овечачого року різблена, кілька згардів і хрестів, тобівка велика з гудзиками, тобівка маленька з бляхою — дуже стара, барильниця різблена (одна з перших праць Шкрібляка)¹⁶ дуже гарна, [келих] старий мідний, топорець старий гарно різблений з [...] цілокутим [...] і на решті знаменита жеретва[?] цілком така як Шухевич¹⁷ показував як бо-зна який рарітет у Музеї Дідушицьких)¹⁸. От-же-ж як у Вас гроші будуть і схочете мати ті річи до Музею, то я їх придержу... Та мабуть і ще назбираю де-що, особливо на Угорщині. Як-би Ви здобули хоч карб. з 150, то й то можна-б було багато зробити. Тільки здобуйте тепер, себ-то до кінця сентября, бо щоб не вийшло як торік, що я усі гроші які у мене були і музейні і свої повидавав, а як прийшлося їхати до Парижу та мусив узяти у Франка¹⁹, а Ви мені гроші надіслали тільки через 2 місяця пізніше...

То ото-ж друже мій одпишіть мені за ті дві річи швиденько, хоч би й сюди до Гребенова, та напишіть що там у Вас робиться, що чувати і що буде з Катеринославським Археол[огічним] з’їздом? Вклоняйтесь землякам.

Щире привітання

Ваш Хв. Вовк.

Чому-бо Ви хоч у Археол[огічному] Літоп[исі] не напишете чого про мої подорожі і студії антропологічні по Галичині?.. Якщо схочете написати то матеріал фактичний можу Вам подати (хоч він і є вже почасті у Хроніці Т[овариства] [ім.] Шевч[енка])²⁰.

Чи у Вас у Літоп[исі] була вже яка археолог[ічна] — критична замітка з поводу Ист[орії] Укр[аїни]-Русі Грушевського²¹ (т. I. друге вид.)? Я написав (коли не було) та боюсь що він може образитись: помилки є деякі досить завеликі... А про те... усе залежить від того як написати...

М. Біляшівський — Ф. Вовку

Київ 29/XII — [19]07

Дорогий Хведор Кондратович.

Не дивуйтесь, побачивши при кінці сього листа підпис — се я. Хворість, клопіт, нерви, знов клопіт і т. д. А все-ж я часто згадую про Вас, а тепер тім більш: нема тут нікого, з ким можна було-б побалакати про те,

що цікавить. Ось і пишу. Як Ви там і що? Що робите, як стоїть справа з відчиненням музею? Над чим тепер працюєте? А я тут на самоті — назбирав чимало, думаю збирати й далі, але те-ж думаю, що час вдатись й за оброблення й видання, того що вже маємо: маю на думці різні відділи нашого орнаменту, як напр. дерево, старо вишивки, килими. Порадьте, будь ласка. Я й гроші-б найшов, але треба обміркувати се діло та, конешне, хтілося б, що-б се видання було українським, а не так, як я чув, що з Вашого музею буде брати матеріал д[октора] Восмут з Берліна — чи правда сьому? Як правда, то тоді бережіться з Мик[олою] Михайловичем (про-те засилаю йому поклін).

А тепер ще прохання: вишліть програму (етнографічну), видану Вашим музеєм-се одне.

Друге: не одмовте вказати або попросіть хоч на чій кошт зробити список тих видань та часописів, які торкаються орнаменту взагалі (теорія) і тих, що присв'ячені людовому орнаменту (мене цікавлять переважно видання датські, скандинавські, взагалі північні).

Ну не лайтесь, бо, мабуть роботи у Вас і так доволі, правду кажу — хоч подихай тут, без надій, без книжок. Справді, як би було у Вас в музеї місце — зараз би переїхав — нудно тут, хоч і жалко рідного краю, але робити, як слід, неможливо.

Хтів я закласти тут при Київськ[ому] науков[ому] Тов[аристві] ²² етнограф[ічну] комісію — нема людей, нема та й нема!

Вибачте, не сваріться і не забувайте

Ваш прихильник

М. Біляшівський

Ф. Вовк — М. Біляшівському

Спб Александровский просп. 19,4

начато 10 янв. 1908

Кончено 1 февраля!!!

От бачите!!!

Дорогий Миколо Хведоровичу.

Спасибі Вам велике, голубчику, що за мене згадали! Дуже зрадив одібравши Вашого листа тим більше що у останні пів-року мало й чув про Вас і не знав що з Вами там робиться. У Київ як не прийдеш, то завше Вас нема: “учора виїхав!..”, се вже два рази таке. От може на Великодні свята буду щасливійше — не знаю тилькі як прийдеться чи перед святами завернути до Києва чи вже по святах. Ну, та за це вже якось там спишемось...

Питаєтесь що з Музеєм і до иного. Музей йде собі помаленьку, що до збирання, то навіть і досить добре а от щодо улаштування то зовсім паскудно. Найгірше сам будинок посувається дуже помалу: досі тилькі мури скінчили, понастілали підлогу якось, та оце штукатурять та мармурову працю роблять. На шахви та вітрини грошей і досі чорт-ма, а з замовляннем їх справа стоїть так що “строїтельна комісія” робить усі можливі заходи щоб будованне шахв було доручено їй (тут бачте [...] кредитом на 300—400 т[исяч] карб[ованців] — є стало будь коло чого руки погріти) а ми звісно не хочемо про се й слухати, бо [...] добре що з цього буде, особливо як вони заходяться робить їх з артистичними вигадками і “патріотичним” способом себто у Росії. Ну, ми кажемо своє, а як начальство схоче про те вже, мабуть, воно й само поки що не зна. От-же бачите що до відчинення Музею хто його зна чи ми з Вами й доживемо. Поки-ж що от думаю спробувати чи не вдасться як небудь добитись щоб Ежегодник видавати... Цього й велике начальство дуже хоче але це бачите праці трохи [...] то у нас трохи й мнуться. Ну та може якось-то й пройде. Що до мене то я дуже хтів-би довести це до пуття.

За себе-ж-що-ж Вам сказати? Як і тоді як Ви мене бачили: житте тут скажене: маленьких діл, засідань, комітетів і т. п. — не оберешся, уні-

верситетські курси (цей рік я викладаю передісторич[ну] антроп[ологіч-ну] і анатомічну) — беруть багато часу і праці, Музей теж чимало, а собі на наукову працю — і розуміється українську — не лишається майже нічого! Сором просто сказати: досі не можу справитись з показом навіть антропометричних дослідів своїх у Карпатах — з Гуцулами. Дописав до половини та й посуваюсь по півсторінки за 2—3 дні... А передмікенщина стоїть... а Галичане лаються і зовсім справедливо лаються — а часу і сили вже тиєї — нема! Біда ба й годі... розриваєшся на усі боки а зробити нічого не можеш. А вдержатись од громадських справ те-ж ніяк-же не можна: у Тов[аристві] [ім.] Шевченка я зам. Товар[иського] Голови — а фактично за голову бо Голова Ковалевський²³ тількі більше для параду, а тепер, от насувається українське наукове Товар[иство] при Академії Наук — те ж як від його втечеш?..

Тепер знов хотять обрати за голову Антропологічного Тов[ариства] при Унів[ерситеті] — знов не можна не згодитись, бо се вже обов'язок за для представлення антроп[ології] у Університеті... От і роби що хоч... А своє діло стоїть та стоїть!! Ще добре що хоч здоров'я ще поки що держиться — одначе майже цілі Різдвяні свята інфлюєнца була... То ото за мене мабуть і усе...

А от у Вас то дуже гарна думка братись уже потроху і за видання матеріалів і тим більше гарна що Ви хочете зробити це видання — українським і іменно з цього що Ви кажете треба й почати — з дерева, з старих вишивок і килимів. Тількі як це зробити?.. Навіть і маючи гроші?!. Видати так як видає Восмут, ні Вам, ні нам тут не видати й зроду. У його такі технічні засоби яких навіть і у Э[...] Заготовл[ення] Госуд[арственних] Бумаг — немає, а окрім того такий широкий захід — що дає йому спроможність робити свої видання у порівнянні надзвичайно дешевими... Окрім того й умови Восмута дуже гарні: він у нас береться друкувати текст по-російському і по німецькому і дає щось чимало примірників. Коли обмежити свій патріотизм тим щоб текст був конче український, а видавцем, принаймні з технічного боку хоч-би й Восмут, то чому-б на це й не пійти: однак так добре видати як Восмут фактично не можна, а видати сортом нижче — аби у Києві, хто його зна чи варто?! Тут справді багато поміркувати треба... Що-ж до Н. М. М[огиллянсько]го, то мені здається що як-би на його насісти добре, то він згодивсь-би на те щоб зняти фотографії з наших українських річей що у Музеї Ал[ександра] П[і] і провести через Совіт дозвіл ужити їх до Київського видання. Та мені здається що Совіт-би й не брикавсь... Принаймні за для етнографічних видань наприкл[ад] Э. Лесгафту (географу) відступили на жовтні право надрукувати, але й зробили на правді його коштом відбитки з [...] фотографій... У всякому разі на мій погляд добре було б Вам зв'язати це діло з Вашим Київським Науковим Товар[иство]м — як що тількі Грушевський тут не зробить якого авторитарного вибрика, або амбіційного (як наприкл[ад] не схоче щоб текст написала його жінка, з якої він хоче зробити спеціалістку по історії укр[аїнського] мистецтва!)...

Що до бібліографії орнаменту, то ось що ми маємо у себе:

- 1) Стасов — Славянский и восточный орнамент.
- 2) Сырейщиков и Тренев. Орнаменты на памятниках древнерусского искусства, М. 1904.
- 3) Alex Heikel. Grachten und Muster der Mordwinen. Helsingf[ors] 1899.
- 4) Racinet L'ornament polychrome
- 5) Lorenz (Лоренць) — Орнаментъ... народов и стилей. Спб. 1898 (16 руб.).
- 6) Owen Jones Grammar of Ornament. Lond. 1856.
- 7) Minerva Cosma L'ornament national roumain
- 8) Boutofsky Histoire de l'ornament russe. Paris. 1870.
- 9) E. Lièvre Les arts de'coratifs á Toutes les époques. P. 1872.

Могил[янський] обіцяв ще дати якихось скандинавських видот та од його не легко чого добитись... Таке ледащо що біда!

Ну от-же з оцім ледащом ми не раз вже і навіть частенько балакаємо що один тилькі є чоловік у Росії який би був на місці отут у нас — це Ви!.. і знаєте що? Обідва трохи не радіємо що місця немає... бо бачимо ясно, що Ви-б і кількох місяців тутешнього життя не видержали-б. З Вашим здоров'ям і думати про це багато не слід... Я не знаю як я ще тут поки що держусь. Така погань, що сказати не можна. На що вже М[огілянськ]ій громадський бугай, та й тот цілу зіму крекче, та не знає як дібратись весни щоб тікати... Тягти Вас сюди — се просто на видиму смерть... Та чорт його зна що з нами ще буде... Ходять вже чутки що чорносотенці і до нашого Музею вже добіраються... не досить вже історико-руській бачите [...] ну, та вже там побачимо. Поки-ж що спасибі Вам превелике за лист. Пишіть по троху.

Ваш Хв. Вовк

Програму висилаю. Вклоніться від мене Хвойці.

Ф. Вовк — М. Біляшівському

4 дек. 1909

Дорогий друже Миколо Хведотовичу

Поспішаюсь оце завітати Вас, що Бабенко ²⁴ (род Харківського Хвойки) продає свою збірку (щось до 1000 річей) з Салтовського могильника і оддає її за 278 карб[ованців] 50 коп[ійок] (стільки, каже, витратив він на розкопування). Тут за продаж цієї збірки дуже побивається Ефименко ²⁵ Петька і як добрий с[оціал-]д[емократ] конче старається щоб вона дісталася до Петербургу. Він вже зовсім налагодив був продаж її до Академії, та за переходом Адлера до нас це розійшлося, а тепер оце вже балакає з Могилянським, який теж (з службового обов'язку!) ніколи не впустисть okazji потягнуть що небудь гарне з України. От-же ж поки можна ще, постарайтесь купити її за для Тов[ариського] Музею. (Учит[ель] Вас[илий] Алексеев[ич] Бабенко, Харьков[ская] губ[ерния] Вовчанского у[езда], Рубежанское Почтов[ое] Отд[еление]). Радив-би дати йому 300 карб[ованців] написати і просити одповісти телеграмою, а потім зараз же вислати гроші або просто щоб вислав зараз, як згодиться на 300 р. Гроші у Вас є, а з Мізином можна трохи й зачекати... З Адлером Ефименко договоривсь так щоб де-які виділити до Антроп[ологічної] Колекції Петерб[урзького] Унів[ерситету] (він рахуючи мабуть на мою катедру дуже дбає за Кабінет). Це як-би й Ви купили, можна-б було зробити, одібравши типові річи, бо се полегшило б мені можливість перепроваджувати до Вас де-що з того що приходить до мене сюди. Та от-же міркуйте, та робіть швидше, бо як упустите час, то вже пропаде збірка.

Як у Вас справи з Антоновичкою? ²⁶ Мабуть, ніяк... Мені вона відповіла на мій лист, що вона усе таки хоче оддати усе Кулаківському, але що се тилькі її власна думка, а є ж ще діти А[нтонови]ча... Що до дітей, то мабуть тут найбільше матиме голосу Муха. Що як би його позондувати з цього боку? На його кажуть має вплив тепер [...] Павлуцький ²⁷, а Ви з їм мабуть добре [...] закиньте як небудь.

За Вашу Китайщину не знаю нічого. Та у нас тепер не до поросят: Клеменц ²⁸ зовсім пішов у одставку [...] на його місці Могилянський, а графа ²⁹ визначають за Директора Эрмитажу (оце уже поїхав у Лівадію) і хотять полагодити так, щоб все забрали і у нас...

Ну, бувайте здоровенькі. Напишіть що і як у Вас.

Ваш Хв. Вовк

Річей моїх з Парижу ще немає.

Ф. Вовк — М. Біляшівському

П[етро]гр[ад]. 18 верес[ня], 1916

Дорогий Миколо Хведотовичу,

Вернувшись оце з Полтавщини де я пробув усе літо і знайшов у Музеї Вашого листа, який прийшов у самісінький день мого виїзду і пролежав як бачите аж досі! Відповідь тепер врят чи буде вчасна, я сам не знаю, чи присилати Вам те що потрібно було за штайнгелівського вчителя за Мізинь. Як що й тому треба то пришло, а тилькі з умовою повернути бо це у мене остатні примірники.

Про Ваші київські думки щодо видань я вже чув і дуже радітиму коли що з того вийде. Кажу це з невеликою домішкою невеликого скепсису, бо мавши діло з Вашими киянами, я вже давно чухаю собі потилицю. Д. І. Дорошенко³⁰ просив мене написати до збірника статтю, підганяв мене, приставав щоб присилати скоріше, я мусив просидіти за нею більш 2-х тижнів з свого тилькі місячного відпочинку, послав, а стаття (про закрутки) вийшла трохи не через рік після того як була написана і у додачу я не одібрав досі не тилькі відбитків, за які просив задалегідь і то не один раз, а навіть і примірника "збірника" (ч/2), який я мусив піти купити у книгарні... Написав Дорошкові картку (правда трохи сердиту) довгенько вже — він і не думає відповідати. Ну, з отакими земляками і з таким видавництвом, як бачите, при найбільшій охоті щось зробити і допомогти — багато вдіяти не можна. Як побачите Дорошенка — побалакайте з ім коли Ваша ласка! Нехай хоч одпише що небудь!

Ну та це усе справи хронічні, а от є справа важніша за це. Був оце сьогодні у мене А. А. Шахматов³¹ і казав що в Академії підіймається питання про те, щоб улаштувати у західному краї і Галичині охорону пам'яток старовини і мистецтва, додаючи, що скільки йому відомо за цю функцію узявся-б Д. М. Щербаківський про якого мене й питавсь. Я цьому розказав що міг про Д[анила] М[ихайловича] (не знаю, чи не помиливсь сказавши що він тепер у Військовій службі) тилькі-ж висловив свою думку що у цій справі Академії можна-б скоріше рекомендувати не Д[анила] М[ихайловича], а Вас, з чим зараз-же згодивсь і Шахматов, кажучи що і Ваші археологічні заслуги і посада Директора К[иївського] Гор[одського] Музею мають більше імпонувати Академії, тим більше що через який час до Вас можуть звернутися у цій справі більш або менш офіційно і Вам треба бути готовим одповісти. Не знаю як Ви думаєте, а на мій погляд, якщо до Вас звернуться, то Вам зрікатись не слід, тим більше, про що казав мені Шахм[атов], Академія має вже у цій справі прохання од поляків з пропозицією навіть і чоловіка до цього здатного, а той факт що вона шукає за для цього й свого чоловіка показує, що вона, мабуть, не дуже бажає оддати цю справу виключно у польські руки. Як-би Вам була яка дуже серйозна перешкода і Ви мусили-б зріктися, то найкраще було-б на мою думку указати на Хв. Р. Штейнгеля. От-же думайте!

У нас у Музеї усе як і було: з літньої сплячки переходимо до зімньої. Сьогодні приймали японців, понайтягували на себе віц-мундїри і хрести.

З енциклопедією не знаємо що буде. Сьогодні Шахматов казав мені що у початку жовтня треба-б було зібратись та порадитись... Тилькі-ж тут діло не за нами, а за видавцями. При теперішньому положенні друку і паперу не знаю чи схотять вони тепер починати 3-ий том, тим більше що друкарня "Общ[ественная] Польза" де друкувались перші томи вже ліквідує свої діла. Тилькі-ж з другого боку великий запит на 2-ий том і зв'язані з ним бариші може й похилять їх у цій бік...

Ото-ж мабуть і усе. Щиро цілую Вас

Ваш Хв. Вовк

Почуваю себе не дуже погано — охоту та й трохи сили до праці маю ще. А працюю зараз коло українського видання Етнографії³².

Одпишіть не дуже барившись.

- ¹ “Археологическая Летопись Южной России” — часопис з археології і пам’яток мистецтва, який редагував М. Ф. Біляшівський. У 1899—1901 рр. був додатком до “Киевской Старины”. 1902—1904 рр. виходив як окреме видання.
- ² “L’Anthropologie”, “Bulletins de la Societe d’Anthropologie de Paris”, “Bulletins et Memoires de la Societe d’Anthropologie de Paris” — французькі часописи кінця ХІХ — початку ХХ ст., в яких друкувався Ф. К. Вовк.
- ³ Adrien de Mortillet (Адріан Мортільє) — французький історик первісного суспільства і антрополог (1853—?). Почесний президент доісторичного Товариства Франції.
- ⁴ “Матеріали до українсько-руської етнології” — неперіодичне видання Етнографічної Комісії НТШ у Львові. Виходило з 1899 р. до 1908 р. за ред. Ф. Вовка, згодом В. Гнатюка. З 17-го тому змінило назву на “Матеріали до української етнології”.
- ⁵ Антонович Володимир Б. (1834—1908) — український історик, археолог, професор Київського університету, голова “Временной Комиссии для разбора древних актов”, засновник Історичного Товариства Нестора-Літописця. Очолював українське громадсько-політичне життя, був головою київської “Старої Громади”, до складу якої входив Ф. Вовк.
- ⁶ У 1890-х роках М. Біляшівський провадив систематичні археологічні дослідження городища Княжа Гора біля с. Пекарі Канівського повіту — в колишній княжій оселі.
- ⁷ У т. I “Матеріалів...” (1899 р.) були надруковані спеціальні програми до науково-етнографічних розвідок, розроблені Ф. Вовком.
- ⁸ Ляскоронський Василь (1869—1928) — український історик та археолог. Учень В. Б. Антоновича. Працював професором Історико-філологічного інституту у Ніжині. Займався питаннями археології, історичної географії й допоміжних історичних дисциплін.
- ⁹ Ястребов Володимир (1855—1899) — родом з Самарської губ. Закінчив Одеський (Новоросійський) університет. Працював учителем у Єлісаветграді. Автор низки праць з археології та етнографії Південної України.
- ¹⁰ Флоринський Тимофій (1854—1919) — славист і візантолог, професор Київського університету, заступник голови київського неослов’янофільського і українофобського Слов’янського добродійного товариства, шеф комітету у справах цензури у Києві на початку першої світової війни, який спричинився до ліквідації української преси.
- ¹¹ Науменко Володимир (1852—1919) — громадський діяч, етнограф, літературознавець. Закінчив Київський університет. Працював директором гімназії у Києві, член Старої Громади. З 1893 — редактор “Киевской Старины”. Міністр освіти у гетьманському уряді. Розстріляний більшовиками.
- ¹² Могиланський Микола — працівник імператорського музею ім. Олександра III-го у Санкт-Петербурзі, з 1909 р. завідувач етнографічним відділом цього закладу. У листопаді 1916 р., як і Ф. Вовк, був нагороджений Орденом Почесного Легіона.
- ¹³ Хвойка Вікентій (1859, с. Семині, Чехія — 1914, Київ) — визначний український археолог чеського походження. Відкрив Кирилівську (біля Києва) та інші пізньопалеолітичні стоянки, пам’ятки трипільської культури (Трипілля, Жуківці, Стайки та ін.), розробивши їх класифікацію. Досліджував пам’ятки бронзового віку, скіфські городища і кургани, поля поховань зарубинецької і черняхівської культур, давньоруські міста (розкопки на горі Киселівці і Старокиївській та ін.).
Штейнгель Теодор (Федір) (1870—1946) — вихованець Київського університету, барон. Заснував 1902 р. у с. Городок на Волині музей, який містив цінні археологічні, історичні та етнографічні колекції.
- ¹⁴ Etant donne (фр.) — враховуючи.
- ¹⁵ Спіцяк Олександр (1858—1931) — російський археолог, ряд праць якого, зокрема “Расселение древнерусских племен по археологическим данным” (1899), стосуються України. Був прихильником норманістичних поглядів.
- ¹⁶ Шкрібляки — одна з найвизначніших гучульських родин — різблярів по дереву (ХІХ—ХХ ст.) з с. Яворова Косівського повіту. Засновник Юрко Шкрібляк і його сини та онука створили всесвітньовідому школу орнаментованого мистецтва.
- ¹⁷ Шухевич Володимир (1849—1915) — громадський діяч, етнограф, публіцист. Автор 5 томів монографії “Гучульщина” (Львів, 1897—1908, видавництво НТШ).
- ¹⁸ Дідушицький (Dzieduszycki) Володимир (1825—1899) — граф, засновник музею у Львові, який носив його ім’я. Багаті етнографічні збірки та колекції цього музею у 1940 р. були передані до Львівського музею етнографії та художніх промислів НАН України.
- ¹⁹ Франко Іван (1856—1916) — великий український письменник, вчений і громадсько-політичний діяч. Був дійсним і почесним членом НТШ, працював в Етнографічній Комісії та очолював його Філологічну секцію. Разом з М. Грушевським і В. Гнатюком редагував “Літературно-Науковий Вісник” НТШ.
- ²⁰ “Хроніка Наукового Товариства ім. Т. Шевченка” — бюлетень, в якому публікувалися відомості та матеріали з діяльності НТШ. З часу заснування до 1939 р. вийшло друком 74 випуски “Хроніки...”. Видання було відновлено на еміграції.
- ²¹ “Історія України-Руси” — монументальний твір М. Грушевського в 10 томах, виданий у Львові та Києві у 1898—1937 рр. Накладом НАН України та інших установ зараз перевидається в одинадцяти томах, дванадцяти книгах.
- ²² Українське Наукове Товариство у Києві було засновано 1907 р. М. Грушевським. Поділялося на секції: історичну, філологічну, природничо-технічну, медичну і статистичну. Видавало “Записки Українського Наукового Товариства” (18 томів, 1908—1918 рр.). З 1921 р. увійшло до складу АН України.
- ²³ Ковалевський Максим (1851—1916) — історик, етнограф і правознавець. Дійсний член Російської та інших академій. У Парижі (1901 р.) заснував Російську вищу школу суспільних наук, в якій викладав Ф. Вовк.

- ²⁴ Бабенко Василь (1877—1930 рр.) — вчитель з Вовчанського повіту Харківської губ. За дорученням підготовчого комітету XIII археологічного з'їзду здійснив етнографічне дослідження Катеринославщини. Автор праць: “Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края” (Екатеринослав, 1905), “Из этнографических наблюдений в Екатеринославской губ.” (Харків, 1905) та ін.
- ²⁵ Єфименко Петро (1884—1969) — український археолог, академік АН України. У 1945—1954 директор інституту археології. Почесний член Королівського антропологічного Товариства в Лондоні. Учень Ф. Вовка.
- ²⁶ Антоновичка — Антонович-Мельник Катерина Михайлівна (1859—1942) — археолог, друга дружина В. Б. Антоновича. Дійсний член НТШ, організатор Музею Київського університету і Катеринославського музею. Кулаковський Юліан Андрійович (1855—1919) — досліджував історію стародавнього світу.
- ²⁷ Павлуцький Григорій (1861—1924) — мистецтвознавець. Родом з Києва. Професор Київського університету і Української Академії мистецтв.
- ²⁸ Клеменц Дмитро (1848—1914) — російський етнограф і археолог, засновник та завідувач (до 1909 р.) етнографічним відділом Імператорського музею ім. Олександра III-го.
- ²⁹ “Граф” — граф. І. Толстой, з 1909 р. директор Імператорського музею ім. Олександра III-го. Сприяв поверненню Ф. Вовка з еміграції до Санкт-Петербургу.
- ³⁰ Дорошенко Дмитро (1882—1951) — історик і публіцист. Родом з Чернігівщини. У травні — листопаді 1918 р. міністр закордонних справ Української держави. З 1919 р. на еміграції. Найголовніші праці присвячені проблемам історії України, історіографії, історії культури, церкви, літератури.
- ³¹ Шахматов Олексій (1864—1920) — російський мовознавець, історик стародавньої культури. Засобами мовознавства досліджував проблеми етногенезу слов'янських народів. Був членом редколегії першої енциклопедії з українознавства “Украинский народ в его прошлом и настоящем”. — Спб., 1914. — Т. I; Петроград, 1916. — Т. II.
- ³² “Працюю зараз коло українського видання Етнографії” — український переклад нарисів про етнографічні та антропологічні особливості українського народу вийшов друком лише після смерті Ф. Вовка накладом Українського Педагогічного інституту ім. М. Драгоманова під назвою “Студії з української етнографії та антропології” (Прага, 1928).

КИЄВУ

Стоїш, як пам'ятник сторіч,
в степах стоїш, неначе митар,
а над тобою темна ніч,
а над тобою згубний вітер!

Дарма! Та вітряна зажер
Тебе на порох не розтерла,
Ти й досі величчю не вмер,
Як і Вона іде не вмерла!

Стоїш: задивлений у даль,
І бронзовим погрозом Богдана
гамуєш орд азійських шал,
лякаєш фауста й султана.

Степів розлогий буйний шум
княжим хрестом благословляєш,
і світлу тайність своїх дум
лише Дніпрові довіряєш.

Петро ГЕТЬМАНЕЦЬ